

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Gradanske
inicijative

PROBACIJA U SISTEMU IZVRŠENJA KRIVIČNIH SANKCIJA CRNE GORE

Projekat finansira Evropska Unija

PROBACIJA U SISTEMU IZVRŠENJA KRIVIČNIH SANKCIJA CRNE GORE

mr Milorad Marković

Podgorica, 2014.

Publikacija je dio projekta „Sistem primjene kratkotrajnih kazni lišenja slobode i alternativnih kazni u Crnoj Gori“, koji sprovodi Institut za pravne studije, uz finansijsku podršku Evropske unije posredstvom Centra za građansko obrazovanje (CGO) i Građanskih inicijativa (GI). Iznijeti stavovi su mišljenja Instituta za pravne studije i ne predstavljaju nužno stavove Evropske unije.

Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

**Gradanske
Inicijative**

PROBACIJA U SISTEMU IZVRŠENJA KRIVIČNIH SANKCIJA CRNE GORE

Izdavač:

Institut za pravne studije

Autor:

mr Milorad Marković

Kompjuterski slog:

Ivan Simonović

Štampa:

Studio MOUSE – Podgorica

Tiraž:

100 primjeraka

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-9605-1-3

COBISS.CG-ID 26396944

Podgorica, decembar 2014

SADRŽAJ

1. UVODNA RAZMATRANJA	
2.1. PREDMET I CILJ STUDIJE.....	5
2. ANALIZA ZAKONODOVANOG I INSTITUCIONALNOG OKVIRA SA ASPEKTA MEĐUNARODNIH PROBACIONIH STANDARDARDA	
2.1.1. Krivični zakonik.....	9
2.1.1.1. Mjere kojima se modifikuje izvršenje kazne lišenja slobode.....	9
2.1.1.2. Mjere upozorenja kao alternative kazni lišenja slobode.....	11
2.1.1.3. Druge kazne kao alternative kazni lišenja slobode.....	13
2.1.2. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija.....	14
2.1.3. Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu.....	15
2.1.4. Pravilnik o bližem načinu sprovođenja uslovnog otpusta, uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kazne rada u javnom interesu.....	16
2.2. MEĐUNARODNO PRAVNI OKVIR ALTERNATIVNIH KRIVIČNIH SANKCIJA – MEĐUNARODNI STANDARDI	17
2.2.1. Standardna minimalna pravila za alternativne krivične mjere i sankcije (Tokijska pravila).....	17
2.2.2. Probaciona pravila Savjeta Evrope.....	20
2.2.3. Okvirna odluka Savjeta 2008/947/JHA o primjeni načela uzajamnog priznavanja na presude i probacijske odluke s ciljem nadzora probacijskih mjera i alternativnih sankcija.....	23
2.3. INSTITUCIONALNI OKVIR.....	24
2.3.1. Direkcija za uslovnu slobodu.....	24
2.3.1.1. Nadležnost Direkcije za uslovnu slobodu.....	25
2.3.1.2. Funkcionisanje Direkcije za uslovnu slobodu.....	28
2.3.2. Komisija za uslovni otpust, Ministarstva pravde.....	29
3. ANALIZA STEPENA PRIMJENE KRATKOTRAJNIH KAZNI LIŠENJA SLOBODE I ALTERNATIVNIH KRIVIČNIH SANKCIJA	
4. ANALIZA EFIKASNOSTI KRATKOTRAJNIH KAZNI LIŠENJA SLOBODE I ALTERNATIVNIH KAZNI KROZ STEPEN RECIDIVIZMA I PROGRAMA REHABILITACIJE U TOKU I NAKON IZVRŠENJA KAZNE	
5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	
6. INDIKATORI ZA PRAĆENJE SISTEMA PRIMJENE KRATKOTRAJNIH KAZNI LIŠENJA SLOBODE I ALTERNATIVNIH KRIVIČNIH SANKCIJA U CRNOJ GORI	
6.1. KRITERIJUMI KOJI SU KORIŠĆENI U IZBORU INDIKATORA.....	48
6.2. LISTA ODABRANIH INDIKATORA I METAPODATAKA.....	49

PROBACIJA U SISTEMU IZVRŠENJA KRIVIČNIH SANKCIJA CRNE GORE

1. UVODNA RAZMATRANJA

2.1. PREDMET I CILJ STUDIJE

Alternative kratkotrajnoj kazni zatvora se ogledaju u povećanoj humanosti i ekonomičnosti izvršenja krivičnih sankcija, sa perspektivom pozitivnog uticaja na rehabilitaciju i resocijalizaciju osuđenih lica. Po svojoj prirodi su kazne i treba ih razlikovati od mjera koje se mogu izreći u postupku odlaganja krivičnog gonjenja od strane državnog tužioca. Mogu se klasifikovati kao: Mjere kojima se modifikuje izvršenje kazne lišenja slobode (kućni zatvor i uslovni otpust); mjere upozorenja kao alternative kazni lišenja slobode (sudska opomena i uslovna osuda) i druge kazne kao alternative kazni lišenja slobode (novčana kazna, rad u javnom interesu, oduzimanje vozačke dozvole).

Politikom suzbijanja kriminaliteta opredjeljuje se način na koji država želi uticati na smanjenje kriminaliteta, kako u smislu generalne prevencije, a ono u velikoj mjeri kroz specijalnu prevenciju kada govorimo o izvršiocima krivičnih djela. Najveću ulogu u rehabilitaciji i resocijalizaciji počinitelaca krivičnih djela ima krivična sankcija koja mu je izrečena i programi rehabilitacije koje ista ima, u periodu njenog izvršavanja i nakon toga. Poseban fokus treba staviti upravo na kratkotrajne kazne lišenja slobode zbog učestalosti njihovog izricanja, njihovoj prirodi kao osnovu za rehabilitaciju počinioca krivičnog djela, ali i troškova države u procesu njihovog izvršavanja.

U teoriji i praksi prisutna je konstantna dilema efektivnosti kratkotrajnih kazni lišenja slobode, ako se ima u vidu da se izriču na vremenski period ne duži od šest mjeseci i negativnih efekata koje

proizvodi. Ovdje se prije svega misli na karakteristike lica koji bivaju osuđena na kratkotrajne kazne zatvora, a to su po pravilu lica koja po prvi put dolaze u sukob sa zakonom i počinila su lakša krivična djela. Sa druge strane, a vodeći računa o prethodnoj činjenici, zavodi za izvršenje krivičnih sankcija, kod nas i u okruženju, sa uslovima i unutrašnjom organizacijom utiču da lica koja dođu na izvršavanje kratkotrajne kazne zatvora, umjesto da budu rehabilitovana, približe kriminalnom miljeu. Pa se u teoriji zatvori često nazivaju i „kriminalnim školama“. Svesni ovih nedostataka, kao i mnogih drugih, s početkom ovog vijeka sve se više pažnje posvećuje alterantivama kratkotrajnim kaznama lišenja slobode. Neke od njih su od ranije prisutne, čine dio savremenih zakonodavstva i često su korišćene u prethodnom periodu, ali nijesu davale zadovoljavajuće rezultate jer nijesu bile praćene programima rehabilitacije i više su imale oblik oprosta nego li krivične sankcije. Ovo se odnosi na *opomenu i uslovnu osudu*. Sa druge strane, novčana kazna je zbog svojih specifičnosti nepopularna i češće je izricana kao sporedna krivična sankcija. Konačno, finansijski aspekt kroz koji državni budžet snosi visoke rashode za izvršenje kratkotrajnih kazni zatvora i obezbjeđivanja prostornih i drugih kapaciteta dodatno produbljuju pitanje “isplativosti” i efektivnosti kratkotrajnih kazni zatvora.

Sve ove činjenice su ukazale da je potrebno naći nove alternative kratkotrajnim kaznama lišenja slobode, kojima bi prevazišli nedostatke dosadašnje kaznene politike i sistema izvršenja krivičnih sankcija. Prije svega je bilo nužno stvoriti uslove za potpunu rehabilitaciju izvršioca krivičnog djela, zaštitu njegovih prava, kao i smanjenja enormnih troškova države na izvršenju kratkotrajnih kazni lišenja slobode.

Naš zakonodavac je išao u korak s vremenom, sukcesivno u prethodnoj deceniji, uvodeći niz alternativnih mjera koje naš sistem izvršenja krivičnih sankcija nije poznavao. Tu se na prvom mjestu misli na rad u javnom interesu i najnoviju alternativnu kaznu zatvor koji se izvršava u prostorijama za stanovanje¹ (kućni zatvor). Za drugu

¹ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika, (Službeni list Crne Gore, 40/2013-59)

alterantivnu kaznu, kućni zatvor nije bilo dovoljno vremena za širu primjenu, ali je evidentno da nijesu donijeti podzakonski akti koji bi omogućili izricanje i primjenu iste. Od donošenja Zakona proteklo je nepunih godinu dana, tehnički uslovi za primjenu ove specifične kazne nijesu stvoreni i na taj način kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje ostala je neprimjenjiva. U dijelu izvršenja uslovne osude i rada u javnom interesu, donijet je novi Zakon kojim se bliže reguliše oblast izvršenja, što zahtjeva kontinuirano praćenje implementacije ovih krivičnih sankcija. Naročito ako se ima u vidu implementacija programa preduzimanje mjera u cilju reintegracije i readaptacije u zajednici, koji su predviđeni akcionim planom za poglavlje 23 – Pravosuđe i temeljna prava.

Probacija u Crnoj Gori pronalazi svoje mjesto u sistemu izvršenja krivičnih sankcija i njena uloga će u vremenu koje slijedi zauzeti značajnu ulogu u prevenciji kriminaliteta, zaštiti prava osuđenih lica kroz humanizaciju postupanja prema istim, kao i zaštitu društva.

Imajući u vidu prednje navedeno, činilo se neophodnim realizacija projekta kojim će se sagledati stanje u kaznenoj politici izricanja i izvršenja kartkotrajnih kazni zatvora i alternativnih krivičnih sankcija koje su našle svoju primjenu, kako bi se procijenio njihov suštinski efekat. Takođe, od ne manjeg značaja je bila i analiza institucionalnog okvira za izvršenje alternativnih krivičnih sankcija i u kojoj mjeri nova zakonska rješenja mogu naći svoju implementaciju u praksi. Kao preduslov sprovođenja jednog ovakvog istraživanja podrazumijevani su unaprijed pripremljeni indikatori za praćenje primjene Krivičnog zakonika i propratnih zakona, a koji će kao bazična metodologija poslužili za kontinuirano nadgledanje sistema izvršenja alternativnih krivičnih sankcija. Sa druge strane, nužno je bilo utvrditi nedostatke ovih krivičnih sankcija i predvidjeti način poboljšanja njihovog efekta, kao i stvaranja uslova za primjenu novih alternativnih kazni, rada u javnom interesu i kućnog zatvora.

Rad na ovom projektu fokusiran je na istraživačke aktivnosti u četiri tematske cjeline, i to:

- Analizu zakonodavnog i institucionalnog okvira sa aspekta međunarodnih probacionih standarda.
- Analizu stepena primjene kratkotrajnih kazni lišenja slobode i alternativnih kazni po sudovima i krivičnim djelima za koja se izriču.
- Analizu efikasnosti kratkotrajnih kazni lišenja slobode i alternativnih kazni kroz stepen recidivizma i programa rehabilitacije u toku i nakon izvršenja kazne.
- Izradu indikatora praćenja primjene kratkotrajnih kazni zatvora i alternativnih kazni.

2. ANALIZA ZAKONODOVANOG I INSTITUCIONALNOG OKVIRA SA ASPEKTA MEĐUNARODNIH PROBACIONIH STANDARDA

2.1. NACIONALNO ZAKONODAVSTVO

2.1.1. *Krivični zakonik*²

Članom 4. Zakonika kao opšta svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija određuje se suzbijanje djela kojima se povređuju ili ugrožavaju vrijednosti zaštićene krivičnim zakonodavstvom. U okviru opšte svrhe krivičnih sankcija svrha kažnjavanja je: 1) *sprječavanje učinioca da čini krivična djela i uticanje na njega da ubuduće ne čini krivična djela*; 2) uticanje na druge da ne čine krivična djela; 3) izražavanje društvene osude za krivično djelo i obaveze poštovanja zakona; 4) *jačanje morala i uticaj na razvijanje društvene odgovornosti*. Iz tačke 1 i 4 nedvosmisleno se utvrđuje svrha kažnjavanja kao procesa resocijalizacije i reintegracije ličnosti osuđenog lica. Za implementaciju alternativnih krivičnih sankcija od posebnog su značaja upravo navedeni motivi kojim se osuđeno lice želi resocijalizovati i reintegrirati u društvo. Shodno specifičnoj prirodi pojedinih alternativnih krivičnih sankcija iste se mogu klasifikovati kao:

2.1.1.1. **Mjere kojima se modifikuje izvršenje kazne lišenja slobode**

a) *Kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje*³ - je u krivično pravni sistem uvedena⁴ tek 2013 godine i moguće je odrediti kada je učiniocu krivičnog djela izrečena kazna zatvora do šest mjeseci, ukoliko se, s obzirom na ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo držanje poslije učinjenog djela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je djelo učinio, može očekivati da će se i na taj način ostvariti svrha kažnjavanja.

² Krivični zakonik Crne Gore, "Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 i 56/2013.

³ Član 36a Krivičnog zakonika

⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika, Službeni list CG, 40/2013-59.

Osuđeni kome je određeno izvršenje kazne zatvora na način iz stava 1 ovog člana ne smije napuštati prostorije u kojima stanuje, osim u slučajevima propisanim zakonom kojim se uređuje izvršenje krivičnih sankcija. Ukoliko osuđeni jednom u trajanju preko šest časova ili dva puta u trajanju do šest časova samovoljno napusti prostorije u kojima stanuje, sud će odrediti da ostatak kazne zatvora izdrži u Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija (stav 2). Iz ovako postavljene odredbe jasno proizilazi obaveza probacione službe da obezbijedi nadzor nad sprovođenjem ove kazne i to kroz elektronsko praćenja kretanja osuđenog lica.

b) *Uslovni otpust*⁵ sa izdržavanja kazne – može se odobriti osuđenom koji je izdržao dvije trećine, a izuzetno polovinu kazne zatvora ili kazne zatvora od četrdeset godina, ako se u toku izdržavanja kazne tako popravio da se može sa osnovom očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično djelo. Pri ocjeni da li će se osuđeni uslovno otpustiti uzeće se u obzir njegovo vladanje za vrijeme izdržavanja kazne, izvršavanje radnih obaveza, s obzirom na njegovu radnu sposobnost, kao i druge okolnosti koje pokazuju da je postignuta svrha kažnjavanja. *Ovdje neophodno napomenuti da se zakonom, kroz kriterijume za utvrđivanje da li je postignuta svrha kažnjavanja, nedovoljno određuje i upućuje na „procjenu rizika“ kao osnovnog mehanizma praćenja procesa resocijalizacije i uslova reintegracije osuđenika.*

U odluci o uslovnom otpustu može se odrediti da je osuđeni dužan da ispuni obavezu utvrđenu zakonom. Vrste posebnih obaveza propisane su Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija kojim se bliže reguliše i sprovođenje i nadzor nad uslovno otpuštenim osuđenicima. Prema sadašnjem zakonskom rješenju probaciona služba je dužna da vrši nadzor nad svim osuđenim licima kojima je odobren uslovni otpust, kao i u dijelu uslovnog otpusta kojim je utvrđena posebna obaveza.

⁵ Član 37 Krivičnog zakonika

2.1.1.2. Mjere upozorenja kao alternative kazni lišenja slobode

U okviru opšte svrhe krivičnih sankcija, svrha mjera upozorenja je da se prema učiniocu krivičnog djela ne primijeni kazna za lakša krivična djela, kad to nije nužno radi krivičnopravne zaštite i kad se može očekivati da će upozorenje uz prijetnju kazne (uslovna osuda) ili samo upozorenje (sudska opomena) dovoljno uticati na učinioca da više ne vrši krivična djela.

a) *Sudska opomena*⁶ - može se izreći za krivična djela za koja je propisan zatvor do jedne godine ili novčana kazna, a učinjena su pod takvim olakšavajućim okolnostima koje ih čine naročito lakim. Za određena krivična djela i pod uslovima predviđenim zakonom sudska opomena može se izreći i kad je propisan zatvor do tri godine.

Pri odlučivanju da li će izreći sudsku opomenu sud će, vodeći računa o svrsi sudske opomene, posebno uzeti u obzir ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo ponašanje poslije izvršenja krivičnog djela, a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog djela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je djelo učinjeno. I kada govorimo o sudskoj opomeni analiza okolnosti kao osnova za odlučivanje o donošenju sudske opomene moramo naglasiti potrebu „procjene rizika“. *Kako se sudska opomena može izreći i za krivična djela za koja je propisana kazna zatvora do tri godine očigledna je neophodnost uvođenja probacijske službe i u ovu fazu odlučivanja.*

b) *Uslovna osuda*⁷ – je krivična sankcija koja ima poseban značaj u sistemu krivičnih sankcija u Crnoj Gori prije svega imajući u vidu učestalost njenog izricanja u praksi sudova, o čemu će u drugom dijelu rada biti više riječi.

Uslovnom osudom sud učiniocu krivičnog djela utvrđuje kaznu i istovremeno određuje da se ona neće izvršiti, ako osuđeni za vrijeme koje

⁶ Član 65. Krivičnog zakonika

⁷ Član 53. Krivičnog zakonika

odredi sud, a koje ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina (vrijeme provjeravanja) ne učini novo krivično djelo.

Uslovna osuda se može izreći kad je učiniocu utvrđena kazna zatvora u trajanju do dvije godine i ne može se izreći za novčanu kaznu.

Kao što je to slučaj kod svih krivičnih sankcija, sa posebnim naglaskom na sudsku opomenu i uslovni otpust, i pri odlučivanju da li će izreći uslovnu osudu sud će, vodeći računa o svrsi uslovne osude, posebno uzeti u obzir ličnost učinioca, njegov raniji život, njegovo ponašanje poslije izvršenog krivičnog djela, stepen krivice i druge okolnosti pod kojima je djelo učinjeno. Dakle, *i kod uslovne osude Krivičnim zakonikom indirektno upućuje na obaveznost „ procjene rizika“, ali se pri tome ista ostavlja u nadležnost suda bez mogućnosti stručne pomoći koju bi trebala pružiti probaciona služba.*

Uslovna osuda se može izreći i sa zaštitnim nadzorom za određeno vrijeme u toku vremena provjeravanja. Zaštitni nadzor obuhvata zakonom predviđene mjere pomoći, staranja, nadzora i zaštite. Uslovi za izricanje zaštitnog nadzora su istovjetne okolnosti kao i za izricanje same uslovne osude, što podrazumijeva da su iste okolnosti zbog kojih je i izrečena uslovna osuda takve prirode da je osuđenom licu neophodno nametnuti neku od posebnih obaveza koje proizilaze iz zaštitnog nadzora. Shodno tome, *zaštini nadzor se izriče i predstavlja graničnu vrijednost potrebe specifičnog tremana osuđenika kao osnov za odluku suda, između uslovne osude i kazne zatvora. U tom smislu je posebno važno da sud prilikom odlučivanja i „procjene rizika“ mora imati pomoć probacione službe.* Ova procjena je potrebna i u dijelu opredjeljivanja posebnih obaveza koje Zakonik propisuje kao sadržinu zaštitnog nadzora, i to sledeće posebne obaveze, koje mogu biti izrečene pojedinačno ili više njih: 1) javljanje organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora u rokovima koje taj organ odredi; 2) osposobljavanje učinioca za određeno zanimanje; 3) prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima i sklonostima učinioca; 4) ispunjavanje obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitanja djece i drugih porodičnih obaveza; 5) uzdržavanje od posjećivanja određenih mjesta, lokala ili

priredbi, ako to može biti prilika ili podsticaj za ponovno vršenje krivičnih djela; 6) blagovremeno obavještanje o promjeni mjesta boravka, adrese ili radnog mjesta; 7) uzdržavanje od upotrebe droge ili alkoholnih pića; 8) liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi; 9) posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetova lišta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima; 10) otklanjanje ili ublažavanje štete pričinjene krivičnim djelom, a naročito izmirenje sa žrtvom učinjenog krivičnog djela.

Kada se govori i o navedenim posebnim obavezama, uloga probacione službe mora biti ključna ali uz saradnju sa drugim državnim organima, organizacijama civilnog društva i zajednice u najširem smislu.

2.1.1.3. Druge kazne kao alternative kazni lišenja slobode

c) *Novčana kazna*⁸- se može izreći kao glavna i kao sporedna kazna (i kada je kao glavna izrečena novčana kazna). Novčana kazna ne može biti manja od dvije stotine eura. Novčana kazna ne može biti veća od dvadeset hiljada eura, a za krivična djela učinjena iz koristoljublja veća od sto hiljada eura. Izvršenje novčane kazne nije u nadležnosti probacione službe već suda koji je izrekao presudu u prvom stepenu, koji istu može zamijeniti sa kaznom zatvora u slučaju da osuđeno lice ne plati novčanu kaznu u određenom roku. Supletorni zatvor ne može biti izrečen u dužem trajanju od šest mjeseci. Takođe, neplaćena novčana kazna možde se zamijeniti sa kaznom rada u javnom interesu ukoliko se sa tim složi osuđeno lice.

d) *Rad u javnom interesu*⁹ – čini relativno novu krivičnu sankciju i ako je u sistem krivičnih sankcija uvedena¹⁰ 2010 godine. Rad u javnom interesu može se izreći za krivična djela za koja je propisana novčana kazna ili zatvor do pet godine. Ne može biti kraći od šezdeset časova niti duži od trista šezdeset časova i određuje se za vrijeme koje ne može biti kraće od trideset dana, niti duže od šest mjeseci. Ova kazna se

⁸ Član 39. Krivičnog zakonika

⁹ Član 41. Krivičnog zakonika

¹⁰ Član 68. Krivičnog zakonika

izriče uz pristanak učinioca krivičnog djela i ne može biti duža od šezdeset časova u toku jednog mjeseca. Način izvršenja kazne rada u javnom interesu bliže je propisan Zakonom o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu i u nadležnosti je Direkcije za uslovnu slobodu Ministarstva pravde.

Rad u javnom interesu je svaki onaj društveno koristan rad kojim se ne vrijeđa ljudsko dostojanstvo i ne vrši se u cilju sticanja dobiti. Prilikom izricanja ove kazne sud je dužan voditi računa o vrsti učinjenog krivičnog djela, kao i o ličnosti učinioca.

Ukoliko učinilac ne vrši rad u javnom interesu, ova kazna će se zamijeniti kaznom zatvora, tako što će svakih započelih šezdeset časova rada u javnom interesu zamijeniti kaznom zatvora u trajanju od jednog mjeseca.

e) *Oduzimanje vozačke dozvole* (Zabrana upravljanja motornim vozilom)¹¹– kao mjera bezbjednosti za krivična djela učinjena protiv bezbjednosti javnog saobraćaja, predstavlja alternativu kazni zatvora ali po svojoj prirodi ne spada u red krivičnih sankcija koje se sprovode od strane probacijske službe.

Kako je zakonodavna i institucionalna reforma u toku, određen broj nadležnosti probacione službe u Crnoj Gori tek treba da bude jasno definisane kao i stvoreni uslovi za implementaciju novih zakonskih rješenja i uspostavljanja probacione službe, u pravom smislu.

2.1.2. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija¹²

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija predstavlja osnovni zakon kojim se reguliše oblast izvršenja krivičnih sankcija (kazni, mjera bezbjednosti, vaspitnih mjera i mjera upozorenja). Stupanjem na snagu Zakona o

¹¹ Član 74. Krivičnog zakonika

¹² Zakon o izvršenju krivičnih sankcija ("Službeni list RCG", br. 25/94, 69/03 i 65/04 i "Službeni list CG", broj 32/11)

izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu prestaju sa važenjem odredbe kojim se reguliše uslovni otpust, uslovna osuda, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, kazna rada u javnom interesu. Zakon propisuje na koji način će se izvršiti kazna zatvora, sa ciljem da se ova krivična sankcija izvrši u skladu sa svrhom kažnjavanja, a da se osuđeno lice resocijalizuje i u što većoj mjeri pripremi i osposobi za život na slobodi. U fazi izrade je novi Zakon o izvršenju kazne zatvora, novčane kazne i mjera bezbjednosti, kojim se propisuje i način izvršenja kazne zatvora u prostorijama za stanovanje.

2.1.3. Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu¹³

Ovim zakonom se propisuje način izvršenja uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kazne rada u javnom interesu izrečenih u krivičnom i prekršajnom postupku (alternativne sankcije), kao i nadzor nad uslovno otpuštenim osuđenim licem i to po prvi put jednim zakonskim rješenjem.

Članovima 5 i 6. se utvrđuje obaveza poštovanja ljudskog dostojanstva, osnovnih prava i sloboda i privatnost osuđenih lica kome je izrečena alternativna sankcija ili uslovno otpuštenom osuđenom licu. Zabranjena su i kažnjiva postupanja kojima bi lice kome je izrečena alternativna sankcija ili uslovno otpušteno osuđeno lice bilo podvrgnuto bilo kakvom obliku mučenja, zlostavljanja ili ponižavanja, kao i zdravstvenim i naučnim eksperimentima. Izvršenje alternativne krivične sankcije mora biti sprovedeno u skladu sa poštovanjem principa zabrane diskriminacije po bilo kom ličnom svojstvu. *Direkcija za uslovnu slobodu je obavezna da ovaj princip poštuje u svom radu ali i da kroz praćenje izvršenja pojedinih alternativnih sankcija nadzire i postupanje drugih subjekata. Ovo je posebno važno u dijelu kazne rada u javnom interesu i poštovanja prava osuđenog lica od strane onih pravnih lica i državnih*

¹³ Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu, Službeni list Crne Gore, broj 32/2014

organa kod kojih se i izvršava ova alternativna sankcija. U ovom smislu je od posebnog značaja i proširenje nadležnosti Nacionalnog preventivnog mehanizma (NPM) koji funkcioniše u sklopu Zaštitnika ljudskih prava Crne Gore, na izvršenje alternativnih krivičnih sankcija.

Sud koji je izrekao uslovnu osudu ili uslovnu osudu sa zaštitnim nadzorom dostaviće primjerak odluke o izricanju ove mjere, u roku od osam dana od dana pravosnažnosti te odluke, jedinici za uslovnu slobodu i organu uprave nadležnom za poslove policije na čijem području osuđeno lice ima prebivalište ili boravište. Zavisno od obaveze zaštitnog nadzora, jedinica za uslovnu slobodu će obavijestiti centar za socijalni rad prema prebivalištu ili boravištu osuđenog lica (u daljem tekstu: centar za socijalni rad), poslodavca kod kojeg je osuđeno lice zaposleno, odgovarajuću zdravstvenu ustanovu, Zavod za zapošljavanje Crne Gore (u daljem tekstu: Zavod za zapošljavanje) i policiju.

U zavisnosti od alternativne krivične sankcije koju sprovodi Direkcija ua uslovnu slobodu uspostavlja direktnu komunikaciju sa osuđenim licem koja ima kontinuirano trajanje i stvara uslove za izvršenje sankcije na način kako je to odlukom suda određeno. O nadležnostima Direkcije će više riječi biti u dijelu institucionalnih uslova za izvršenje alternativnih krivičnih sankcija.

2.1.4. Pravilnik o bližem načinu sprovođenja uslovnog otpusta, uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kazne rada u javnom interesu¹⁴.

Prelaznim i završnim odredbama Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu propisuje se obaveza donošenja propisa za sprovođenje ovog zakona u roku od šest mjeseci od stupanja na snagu istog. Rok za donošenje pravilnika u skladu sa zakonom ističe 08.02.2015. godine. Do usvajanja novog pravilnika primjenjivaće se Pravilnik o bližem

¹⁴ Pravilnik o bližem načinu sprovođenja uslovnog otpusta, uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kazne rada u javnom interesu ("Službeni list CG", broj 51/12).

načinu sprovođenja uslovnog otpusta, uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kazne rada u javnom interesu iz 2012. godine.

Ovim pravilnikom se bilže određuju rokovi za izvršenje neke od alternativnih sankcija ili uslovnog otpusta sa preciziranjem načina i učestalosti Direkcije i osuđenika, vremena provjeravanja, pružanja socijalne i druge pomoći u cilju prilagođavanja, sačinjavanja individualnog programa postupanja prema uslovno osuđenom ili uslovno otpuštenom licu i druge radnje kojima se obezbjeđuje najefektivniji tretman osuđenog lica. *Svakako je od posebnog značaja u što kraćem vremenskom roku, po mogućnosti u zakonom određenom od šest mjeseci, donijeti novi Pravilnik kojim će se bliže propisati postupak i način sprovođenja alternativnih krivičnih sankcija. Ovo prije svega radi eventualnih neusklađenosti koje mogu dovesti u pitanje i zakonitost postupanja u konkretnom slučaju.*

2.2. MEĐUNARODNO PRAVNI OKVIR ALTERNATIVNIH KRIVIČNIH SANKCIJA – MEĐUNARODNI STANDARDI

2.2.1. Standardna minimalna pravila za alternativne krivične mjere i sankcije (Tokijska pravila)¹⁵

Standardna minimalana pravila Ujedinjenih nacija za alternativne krivične mjere i sankcije, iako neobavezujuća za države članice, usvojena su da bi promovisala kaznene mjere koje predstavljaju alternativu institucionalnom tretmanu. U jednom dijelu propisuju i pretkrivične diverzione programe za djecu u sukobu sa zakonom. Njihovo usvajanje nadovezuje se, u dijelu alternativnih kaznenih mjera, na rezoluciju 8. Šestog kongresa Ujedinjenih nacija o prevenciji zločina i postupanju prema prestupnicima i alternativama zatvorskoj kazni, pozivajući se na rezoluciju 16 Sedmog kongresa Ujedinjenih nacija o prevenciji zločina i

¹⁵ UN Rezolucija 45/110, 14. decembar 1990. godine

postupanju prema prestupnicima o smanjenju zatvorske populacije, alternativama zatvorskoj kazni i socijalnoj integraciji prestupnika.

Rezolucija je donijeta sa ciljem razvijanja lokalnih, nacionalnih, regionalnih i međunarodnih pristupa i strategija na polju vaninstitucionalnog postupanja prema prestupnicima i potrebu oblikovanja standardnih minimalnih pravila, u pogledu metoda i mjera koje bi mogle biti najefektivnije u sprečavanju zločina i boljem postupanju prema prestupnicima.

Odluka o donošenju rezolucije bazirana je na uvjerenju da alternative zatvorskoj kazni mogu biti efikasna i efektivna sredstva za postupanje prema prestupnicima u zajednici u najboljem interesu prestupnika i društva, svjesni da je ograničenje slobode opravdano samo sa stanovišta bezbjednosti društva, prevencije zločina, pravednog obeštećenja i odvratanja, a da je krajnji cilj kazneno-pravnog sistema reintegracija osuđenika u društvo, naglašavajući da su povećanje zatvorske populacije i pretrpani zatvori u mnogim zemljama činjenica koja predstavlja problem za pravilnu primjenu Standardnih minimalnih pravila za postupanje prema zatvorenima.

Tokijskim pravilima se daje sveobuhvatan prikaz svega što bi trebalo uzeti u obzir prilikom rada na unapređenju, razvoju i primjeni alternativnih kaznenih mjera i sankcija, uključujući pretkrivične diverzione programe. Tokijska pravila su razrađena kroz osam kategorija : a) Opšti principi, b) Faza prije suđenja, c) Faza suđenja i izricanje presude, d) Faza posle izricanja presude, e) Primjena mjera alternativnih institucionalnom tretmanu, f) Osoblje, g) Volonteri i drugi resursi zajednice i h) Istraživanje, planiranje i formulisanje politike i ocjenjivanje.

Iz sturkture Tokijskih pravila nedvosmisleno se utvrđuje nedjeljivost alternativnih mjera i alternativnih krivičnih sankcija koje se izriču prije i u toku krivičnog postupka i nakon donošenja presude. Ovo je posebno važno sa aspekta uključivanja probacije od prve radnje u krivičnom postupku od strane tužilaštva, u dijelu mjera procesne prinude,

diverzionog postupka i praćenje okrivljenog tokom krivičnog postupka, kao što to treba da se čini i nakon donesene osuđujuće presude.

U tom smislu je formulisano jedno od osnovnih načela Tokijskih pravila kojim se države članice dužne da „razvijaju alternativne mjere zatvorskoj kazni u sklopu pravnog sistema kako bi pružile druge mogućnosti i time smanjile upotrebu zatvorske kazne i racionalizovale politiku krivičnog pravosuđa, uzimajući u obzir ljudska prava, zahtjeve za socijalnom pravdom i rehabilitacijske potrebe prestupnika.

Članom 5. Tokijskih pravila predviđa se primjena alternativnih mjera i prije započinjanja krivičnog postupka na način što, kada je to primjereno i u skladu s pravnim sistemom, policija, tužilaštvo ili druge službe koje se bave krivičnim predmetima moraju imati mogućnost pustiti osumnjičenog ako smatraju da nije potrebno dalje postupanje u svrhu zaštite društva, prevencije zločina ili promicanja poštovanja zakona i prava žrtava. Da bi se mogla donijeti odluka o cjelishodnosti puštanja ili započinjanju postupka, svaki pravni sistem utvrđuje kriterijume. U lakšim slučajevima tužilac može nametnuti odgovarajuće *alternativne mjere*, prema potrebi.

Članom 6. se pak promovise izuzetnost lišenja slobode okrivljenog kada je već postupak započet. U tom smislu se propisuje da pritvor prije suđenja treba koristiti isključivo kao krajnju mjeru u krivičnom postupku, imajući u vidu istragu navodnog krivičnog djela i zaštitu društva i žrtve. Alternative pritvoru prije suđenja potrebno je upotrijebiti u što ranijoj fazi postupka, dok pritvor prije suđenja ne smije trajati duže nego što je neophodno da bi se ostvarili ciljevi navedeni u članu 5., a primjenjuje se humano i s poštovanjem prema unutarrašnjem dostojanstvu ljudskih bića.

Kako bi se osigurala veća fleksibilnost u skladu s prirodom i težinom krivičnog djela, s ličnošću i prošlošću prestupnika, a da se pritom zaštiti društvo i izbjegne nepotrebna primjena zatvorske kazne, krivično-pravosudni sistem treba da obezbijedi širok raspon alternativnih mjera, već prije samog suđenja do nakon izricanja kazne.

Broj i vrste dostupnih alternativnih mjera potrebno je utvrditi na način da dosljedno kažnjavanje i dalje ostane mogućnost. (Pravilo 2.3)

Načelo minimalne intervencije uvijek mora biti prisutno prilikom procjene i određivanja alternativne mjere. (Pravilo 2.6)

Pravilima se predviđaju i vrste alternativnih mjera i to: a) verbalne sankcije kao što su opomena, ukor i upozorenje, b) uslovna osuda c) statusne kazne; d) ekonomske sankcije i novčane kazne, kao što su fiksne novčane kazne i novčane kazne vezane za dnevnicu; e) oduzimanje imovine; f) povraćaj stvari žrtvi ili obeštećenje; g) izreći kaznu sa odloženim izvršenjem; h) uslovni otpust i sudski nadzor; i) kaznu rada u javnom interesu; j) preusmjeriti na centar za socijalni rad; k) kućni pritvor - zatvor; l) narediti bilo koji drugi način neinstitucionalnog postupanja; m) izreći neku od kombinacija ovdje navedenih mjera.

Pravila podstiču i učešće društvene zajednice i korišćenje resursa društva u primjeni diverzionih šema i alternativnih mjera. Istraživanje, planiranje, utvrđivanje politike i ocjenjivanje takođe se smatraju integralnim dijelom razvoja alternativnih krivičnih sankcija i mjera.

2.2.2 Probaciona pravila Savjeta Evrope¹⁶

Imajući u vidu da je cilj probacije da doprinese pravičnosti krivičnog postupka, kao i javnoj bezbjednosti kroz sprečavanje i smanjenje pojave krivičnih dela, kao i značaj probacionih službi koje su među ključnim agencijama pravde i da njihov rad utiče na smanjenje zatvorske populacije, Savjet Evrope je usvojio Probaciona pravila.

Probaciona pravila upućuju ka uspostavljanju i pravilnom funkcionisanju probacionih službi. Ova pravila važe i za druge organizacije u njihovom vršenju poslova obuhvaćenih ovim pravilima,

¹⁶ Preporuke CM/Rec(2010)1

uključujući i druge državne organizacije, nevladine organizacije i komercijalne organizacije.

Probaciona pravila su razrađena kroz osam glava: Preambulu; Predmet i definicije, Osnovna načela, Organizacija i osoblje, Odgovornost i odnosi sa drugim agencijama, Probacioni rad, Žalbe, inspekcija i nadzor, Istraživanje, rad sa medijima i javnošću, Rečnik.

Navešćemo neke od osnovnih principa Probacionih pravila:

- Probacione službe imaju za cilj da smanje povrat uspostavljanjem pozitivnih odnosa sa prestupnicima u cilju nadgledanja, vođenja, pomoći i da promovisanja njihove uspješne socijalne integracije. Na taj način probacija doprinosi bezbjednosti zajednice i pravičnosti kaznenog postupka.
- U svim slučajevima u kojima se probacione službe bave pitanjima vezanim za žrtve krivičnih djela, oni će poštovati njihova prava i potrebe.
- Probacione službe će u potpunosti uzeti u obzir individualne karakteristike, okolnosti i potrebe prestupnika da bi se osiguralo da svaki predmet razriješi pravedno i pošteno. Intervencije probacione službe vrši se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovest, invaliditet, seksualnu orijentaciju, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza sa manjinskoj etničkom grupom, imovinu, rođenje ili drugi status.
- Svaka intervencija prije konačno utvrđene krivice zahtevaće pristanak izvršioca i ne dovodi u pitanje pretpostavku nevinosti.

U dijelu sadržaja *probacionih poslova* Pravilima se propisuje nadležnost probacione službe ne samo u dijelu izvršenja alternativnih krivičnih sankcija i mjera već i „procjenu rizika“¹⁷ kao prethodnu podršku

¹⁷ Procjena rizika se vrši kroz dva metoda: procjena i evaluaciju, koji su kontinuirani procesi, a odnose se na rizik i napredak prestupnika. Kada je potrebno prije i tokom nadzora, **procjena** prestupnika vrši se uključujući sistematsko i temeljno razmatranje pojedinačnog slučaja, uključujući rizike, pozitivne faktore i potrebe, intervencija potrebne za zadovoljenje tih

pravosudnim organima u toku krivičnog postupka i prije započinjanja istog. Pa se tako predviđa: „U zavisnosti od nacionalnog pravnog sistema, probacione službe mogu pripremati individualne izveštaje prije izricanja kazne prestupniku kako bi se pomoglo, gde je to moguće, pravosudnim organima u odlučivanju da li da gone ili šta bi bilo odgovarajuće sankcije ili mjere. Gde je to slučaj, probaciona služba redovno komunicira sa pravosudnim organima u vezi sa okolnostima u kojima takav izveštaj može biti od koristi.“ Oni obuhvataju savjete o: a) izvodljivosti puštanja izvršioca u zajednici; b) nekim posebnim uslovima koji mogu biti uključeni u odluke o otpustu prestupnika; c) intervencija u cilju pripreme otpusta prestupnika na slobodu.

Takođe, kao probacioni poslovi predviđeni su: organizacija i nadzor nad mjerom rad u javnom interesu, nadzor nad ponašanjem prestupnika prije, u toku postupka i nakon izricanja krivične sankcije ili mjere, saradnja sa porodicom prestupnika, elektronski nadzor, reintegracija prestupnika u zajednicu, pomoć nakon izdržane kazne. Probaciona pravila predviđaju obavezu sprovođenja svih navedenih probacijskih poslova i u slučaju da se radi o prestupniku strancu i kada je državljanin osuđen u inostranstvu u smislu transfera probacionih mjera.

U konačnom ovim pravilima se u nadležnost probacionih službi stavlja i rad sa žrtvama krivičnih djela.

potreba i reagovanja prestupnika na ovakve intervencije. Pod **evaluacijom** se podrazumijeva ocjenjivanje napredovanja prestupnika u redovnim intervalima i ovaj proces će uticati na plan rada tokom preostalog dela nadzora. Evaluacija čini dio spisa predmeta i, kada je to potrebno, dodatak izvještaju nadležnom organu.

2.2.3. Okvirna odluka Savjeta 2008/947/JHA o primjeni načela uzajamnog priznavanja na presude i probacijske odluke s ciljem nadzora probacijskih mjera i alternativnih sankcija¹⁸

U procesu pridruživanja Evropskoj uniji od posebnog značaja je izdizanje sistem krivičnih sankcija na nivo koji važi u EU kao i uspostaviti mehanizme za nesmetano uzajamno priznanje odluka iz domena probacije. U tom smislu, za Crnu Goru je veoma važno da unapređenje sistema primjene alternativnih krivičnih sankcija sprovodi na način kako bi svorila uslove za nesmetano uzajamno priznanje sudskih odluka, što se odnosi kako na stvaranje normativnih i stvarnih uslova za funkcionisanje probacije uz striktno poštovanje procesnih prava prestupnika. U tom pravcu je i Savjet EU usvojio okvirnu odluku o primjeni načela uzajamnog priznavanja na presude i probacijske odluke s ciljem nadzora probacijskih mjera i alternativnih sankcija.

Cilj ove Okvirne odluke je olakšati društvenu rehabilitaciju osuđenih lica, poboljšati zaštitu žrtava i javnosti te olakšati primjenu odgovarajućih probacionih mjera i alternativnih sankcija u slučaju da izvršilac krivičnih djela ne živi u državi članici u kojoj je presuda izrečena.

Ova Okvirna odluka primjenjuje se na sledeće probacione mjere ili alternativne sankcije: a) obavezu osuđenog lica da obavještava nadležni organ o svakoj promjeni boravišta ili radnog mjesta; b) obavezu da se ne ulazi na određene lokalitete, mjesta ili definisana područja u državi izdavanja ili državi izvršenja; c) obavezu koja sadrži ograničenja u pogledu napuštanja teritorije države izvršenja; d) naloge koji se odnose na ponašanje, boravište, obrazovanje i osposobljavanje te slobodne aktivnosti, ili koji sadrže ograničenja ili načine obavljanja stručnih djelatnosti; e) obavezu javljanja u određeno vrijeme određenom organu; f) obavezu izbjegavanja kontakta s određenim licima; g) obavezu izbjegavanja kontakta s posebnim predmetima, koje je osuđena osoba koristila ili bi ih mogla koristiti s ciljem izvršenja krivičnog djela; h)

¹⁸ Council Framework Decision 2008/947/JHA of 27 November 2008 on the application of the principle of mutual recognition to judgments and probation decisions with a view to the supervision of probation measures and alternative sanctions

obavezu naknade štete prouzrokovane krivičnim djelom i/ili obavezu dostavljanja dokaza o ispunjenju takve obaveze; i) obavezu obavljanja rada u javnom interesu; j) obavezu saradivanja s probacijskim službenikom ili predstavnikom socijalne službe nadležnim za osuđena lica; k) obavezu podvrgavanja terapijskom tretmanu ili liječenju zavisnosti.

Država članica u kojoj je osuđenom licu izrečena krivična sankcija može proslijediti presudu i, prema potrebi, probacionu odluku državi članici u kojoj osuđeno lice ima zakonito i redovno boravište s ciljem njezinog priznavanja i nadzora probacionih mjera ili alternativnih sankcija koje ona sadrži.

S obzirom na načelo uzajamnog priznavanja na kojemu se temelji ova Okvirna odluka, države izdavanja i izvršenja trebale bi uspostaviti direktan kontakt između svojih nadležnih organa kod primjene ove Okvirne odluke.

2.3. INSTITUCIONALNI OKVIR

2.3.1. Direkcija za uslovnu slobodu

Direkcija za uslovnu slobodu Crne Gore u formalnom smislu započela je sa radom 2012. godine. U trenutku njenog formiranja zakonski naziv bio je "Odsjek za uslovnu slobodu". Novim aktom o organizaciji i sistematizaciji iz 2013. godine, ova organizaciona jedinica je preimenovana u Direkciju za uslovnu slobodu. Uspostavljenjem Direkcije za uslovnu slobodu, sistem izvršenja krivičnih sankcija počinje da dobija, barem u formalnom smislu, obrise modernih sistema izvršenja krivičnih sankcija, ali u uspostavljanju se uslovi za individualizaciju i humanizaciju kažnjavanja. Formiranje ove službe, predstavlja značajan korak za unaprjeđenje probacije i sistema izvršenja alternativnih krivičnih sankcija u Crnoj Gori. Stavljanje u punu funkciju Direkcije i jačanjem njenih kapaciteta može se očekivati smanjenja stope

recidivizma i zatvorske populacije, kao i kvalitetnije reintegracije osuđenih lica.

2.3.1.1 Nadležnost Direkcije za uslovnu slobodu

Nadležnost Direkcije uređena je Zakonom o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu¹⁹. Pomenutim zakonom taksativno su navedeni poslovi koje Direkcija obavlja u cilju sprovođenja uslovnog otpusta, uslovne osude sa i bez zaštitnog nadzora i kazne rada u javnom interesu. U izvršenju alternativnih sankcija i vršenju nadzora nad uslovno otpuštenim osuđenim licem, jedinica za uslovnu slobodu saraduje sa organima državne uprave, jedinicama lokalne samouprave, naučnim i drugim ustanovama i drugim organizacijama i institucijama.

a) IZVRŠENJE USLOVNE OSUDE I USLOVNE OSUDE SA ZAŠTITNIM NADZOROM

U izvršenju uslovne osude jedinica za uslovnu slobodu vrši sljedeće poslove: 1) poziva, *ukoliko je to potrebno*, uslovno osuđeno lice radi obavljanja razgovora o korišćenju vremena provjeravanja; 2) vrši kontrolu izvršenja uslovne osude i pruža pomoć uslovno osuđenom licu; 3) vrši uvid u dokumentaciju o osuđenom licu (sudska odluka, nalazi i mišljenja doktora medicine i drugih stručnih lica, izvještaji centra za socijalni rad i dr.) i prikuplja druge potrebne podatke o osuđenom licu od drugih organa, institucija i organizacija; 4) sačinjava izvještaje o izvršenju uslovne osude i dostavlja ih sudu koji je donio odluku u prvom stepenu; 5) u slučaju opoziva uslovne osude, dostavlja izvještaj organu uprave nadležnom za izvršenje krivičnih sankcija (u daljem tekstu: Zavod za izvršenje krivičnih sankcija) o preduzetim aktivnostima u izvršenju uslovne osude i ponašanju osuđenog lica tokom vremena provjeravanja; 6) vodi evidenciju o izvršenju uslovne osude; 7) informiše osuđeno lice o pravima i obavezama tokom izvršenja uslovne osude i upozorava ga o posljedicama nepoštovanja obaveza; i 8) druge poslove u skladu sa zakonom.

¹⁹ Zakon o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu („Sl.list CG“ 32/14).

U izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom jedinica za uslovnu slobodu, pored poslova predviđenih za uslovnu osudu, vrši i sljedeće poslove. Službenik direkcije obavezan je da obavi informativni razgovor, što nije slučaj kod uslovne osude bez zaštitnog nadzora. S obzirom da se uz uslovnu osudu mogu izreći i mjere bezbjednosti, kao i obaveze zaštitnog nadzora čije je izvršenje u nadležnosti policije, to je Direkcija u obavezi da u slučaju njihovog neizvršavanja bez odlaga obavijesti policiju.

b) IZVRŠENJE KAZNE RADA U JAVNOM INTERESU

Kazna rada u javnom interesu izvršava se kod pravnog lica koje se bavi djelatnošću od javnog interesa (humanitarna, socijalna, komunalna, zdravstvena, poljoprivredna, ekološka ili druga slična djelatnost) ili neprofitabilne organizacije čija djelatnost je vezana za humanitarne, ekološke i druge slične aktivnosti.

Radi izvršenja kazne rada u javnom interesu Ministarstvo pravde zaključuje sporazum sa organima državne uprave i organima lokalne samouprave kad su u pitanju djelatnosti nad čijim obavljanjem ti organi vrše nadzor, kao i sa pravnim licima, odnosno organizacijama, koji sadrži opšta pravila o izvršenju kazne rada u javnom interesu i međusobna prava i obaveze. Za svaki pojedinačni slučaj izvršenja kazne rada u javnom interesu Ministarstvo pravde, na osnovu sporazuma, zaključuje poseban ugovor sa pravnim licem, odnosno organizacijom u koju se osuđeno lice upućuje radi izvršenja te kazne i osuđenim licem.

U izvršenju kazne rada u javnom interesu Direkcija za uslovnu slobodu vrši sljedeće poslove: 1) poziva osuđeno lice radi obavljanja razgovora; 2) upućuje osuđeno lice na izvršenje kazne; 3) vrši kontrolu izvršenja kazne rada u javnom interesu i pruža pomoć osuđenom licu; 4) vrši uvid u dokumentaciju o osuđenom licu (sudska odluka, nalazi i mišljenja doktora medicine i drugih stručnih lica, izvještaji centra za socijalni rad i dr.) i prikuplja druge potrebne podatke o osuđenom licu od drugih organa, institucija i organizacija; 5) po potrebi nadgleda obavljanje radnih aktivnosti osuđenog lica; 6) sačinjava izvještaje o

izvršenju kazne rada u javnom interesu i dostavlja ih sudu koji je donio odluku u prvom stepenu; 7) u slučaju da sud zamijeni kaznu rada u javnom interesu kaznom zatvora, dostavlja izvještaj Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija o preduzetim aktivnostima u izvršenju kazne rada u javnom interesu i ponašanju osuđenog lica tokom izvršenja te kazne; 8) vodi evidenciju o izvršenju kazne rada u javnom interesu; i 9) druge poslove, u skladu sa zakonom.

Ako osuđeno lice ne ispunjava svoje radne obaveze ili ih grubo zanemaruje, pravno lice, odnosno organizacija je dužna da, u roku od tri dana, o tome obavijesti Direkciju. Ako Direkcija za uslovnu slobodu na osnovu obavještenja pravnog lica, odnosno organizacije utvrdi da osuđeno lice ne ispunjava ili grubo zanemaruje svoje radne obaveze, obaviće razgovor sa osuđenim licem i upozoriće ga na posljedice takvog ponašanja.

O toku izvršenja kazne rada u javnom interesu Direkcija za uslovnu slobodu najmanje dva puta podnosi izvještaj sudu koji je donio odluku u prvom stepenu, od kojih posljednji izvještaj podnosi u roku od 15 dana od dana izvršenja te kazne.

c) USLOVNI OTPUST

Direkcija za uslovnu slobodu ima i nadležnost nad izvršenje uslovnog otpusta odobrenog od strane Komisije za uslovni otpust formirane od strane ministara pravde.

Prema odredbama člana 35 Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu, u izvršenju obaveza uslovno otpuštenog osuđenog lica određenih rješenjem o uslovnom otpustu, Direkcija za uslovnu slobodu vrši sljedeće poslove: 1) poziva uslovno otpušteno osuđeno lice radi obavljanja razgovora; 2) vrši uvid u dokumentaciju o osuđenom licu (sudska odluka, nalazi i mišljenja doktora medicine i drugih stručnih lica, izvještaji centra za socijalni rad i dr.) i prikuplja druge potrebne podatke o osuđenom licu od drugih organa, institucija i

organizacija; 3) upozorava uslovno otpušteno osuđeno lice o posljedicama neizvršavanja utvrđenih obaveza, usmeno i u pisanom obliku; 4) vrši kontrolu izvršenja obaveza uslovno otpuštenog osuđenog lica i sačinjava izvještaje o izvršenju tih obaveza; 5) preduzima druge propisane radnje koje imaju za cilj ispunjavanje utvrđenih obaveza; 6) obavještava nadležno državno tužilaštvo i sud koji je donio odluku u prvom stepenu o neispunjavanju obaveza uslovno otpuštenog osuđenog lica izrečenih rješenjem Komisije za uslovni otpust; 7) u slučaju opoziva uslovnog otpusta, dostavlja Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija izvještaj o preduzetim aktivnostima u izvršenju obaveza i ponašanju uslovno otpuštenog osuđenog lica tokom boravka na slobodi za vrijeme trajanja uslovnog otpusta; 8) vodi evidenciju o sprovođenju uslovnog otpusta; i 9) druge poslove u skladu sa zakonom.

Bliži način sprovođenja uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kazne rada u javnom interesu, kao i sadržaj i način vođenja evidencije propisuje Ministarstvo pravde. Još uvijek nije donijet Pravilnik o bližem načinu sprovođenja uslovnog otpusta, uslovne osude, uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i kazne rada u javnom interesu, pa se i dalje primjenjuje pravilnik iz 2012. godine ("Službeni list CG", broj 51/12). Prema informacijama Ministarstva pravde u završnoj fazi se nalaze: Pravilnik o bližem načinu izvršenja uslovnog otpusta, uslovne osude i uslovne osude sa zaštitnim nadzorom; Pravilnik o izvršenju kazne rada u javnom interesu; Pravilnik o načinu vođenja evidencije i ličnog dosijea i Pravilnik o službenoj legitimaciji.

2.3.1.2. Funkcionisanje Direkcije za uslovnu slobodu

Prema podacima dobijenim od Ministarstva pravde trenutno u Direkciji za uslovnu slobode zaposlena su svega dva diplomirana pravnik i obezbijeđen je specifičan prostor za funkcionisanje Direkcije koji sa nalazi odvojeno od sjedišta Ministarstva pravde i sadrži sve uslove za nesmetano realizovanje aktivnosti iz nadležnosti Direkcije. Međutim, prostor u kojem funkcioniše Direkcija ide u skladu sa malim brojem zaposlenih i nalazi se u Podgorici, što značajno ograničava funkcionisanje Direkcije kada govorimo o drugim gradovima u Crnoj Gori. *Stim u vezi,*

nužno je obezbijediti decentralizaciju Direkcije, otvaranjem odjeljenja koji će pokrivati različite regione, prije svega jug i sjever Crne Gore. Ovo svakako podrazumijeva značajno povećanje broja službenika Direkcije kao i njihovu edukaciju.

Kada govorimo o edukaciji službenika za uslovnu slobodu treba napomenuti da se radi o specifičnom profilu zanimanja, i ako je aktom o sistematizaciji radnih mjesta predviđeno angažovanje različitih profila zanimanja (pravnik, psihologa, sociologa), jasno je da svaki od službenika mora proći dugotrajnu i specifičnu obuku kako bi kvalitetno obavljali poslove iz svoje nadležnosti. U tom smislu, *nužno je bez odlaganja zaposliti značajan broj službenika i obezbijediti kvalitetnu obuku.*

Kao potvrdu prednje navedenog može se istaći podatak da je samo u 2013. godini na nivou svih sudova u Crnoj Gori izrečeno 2331 uslovna osuda, kao jednu od alternativnih krivičnih sankcija iz nadležnosti Direkcije. Direkcija je u obavezi da zaprimi svaki od ovih predmeta i sprovede sve aktivnosti prethodno opisane. Bez dublje analize ovih jasno je da dva službenika Direkcije za uslovnu slobodu nisu u mogućnosti da u jednoj godini realizuju samo inicijalne intervju, a da ne govorimo o procjeni rizika, praćenja realizacije obaveza od strane osuđenika, pisanja izvještaja itd. ovo naročito ako imamo u vidu da se radi o alternativnim sankcijama koje su izrečene u svim sudovima u Crnoj Gori.

Direkcija od osnivanja do danas nije produkovala zvaničan izvještaj o realizovanim aktivnostima i izvršenim krivičnim sankcijama, uz nedostatak baze podataka kroz koju bi bilo moguće pratiti realizaciju alternativnih sankcija, njihov obim i zastupljenost, pa se još uvijek ne može govoriti o stepenu uspostavljanja Direkcije za uslovnu slobodu i nivou implementacije novih zakonskih rješenja. ranije je navedeno da je prekoračen rok za donošenje podzakonskih akata.

2.3.2. Komisija za uslovni otpust, Ministarstva pravde

Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija propisano je da o uslovnom otpustu osuđenih lica odlučuje Komisija za uslovni otpust, koju obrazuje ministar pravde. Komisija ima predsjednika i šest članova i sačinjavaju je predstavnici: Vrhovnog suda Republike Crne Gore, državnog tužioca, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva zdravlja, ministar pravde i direktor Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija.

Komisija uz uslovni otpust može utvrditi ispunjavanje jednu ili više obaveza iz člana 66a st 2 ZIKS-a, i to:

- 1) uzdržavanje od kontakata sa određenim licem;
- 2) uzdržavanje od kontakata sa određenom kategorijom lica;
- 3) uzdržavanje od upotrebe droge i alkoholnih pića;
- 4) uzdržavanje od posjećivanja određenih mjesta, lokala, prostorija i javnih skupova;
- 5) nastavak liječenja;
- 6) posjećivanje određenih profesionalnih i drugih savjetovališta ili ustanova i postupanje po njihovim uputstvima;
- 7) osposobljavanje za određeno zanimanje;
- 8) traženje i prihvatanje zaposlenja koje odgovara sposobnostima i sklonostima osuđenog lica;
- 9) izdržavanje porodice, čuvanje i vaspitavanje djece i vršenje drugih porodičnih obaveza.

Prilikom utvrđivanja navedenih obaveza Komisija je obavezna uzeti u obzir lične potrebe osuđenog lica i cijeniti njegovu spremnost za ispunjavanje obaveza, sa ciljem da se utvrđivanjem tih obaveza kod osuđenog lica razvije osjećaj odgovornosti prema zajednici, a naročito prema oštećenom.

3. ANALIZA STEPENA PRIMJENE KRATKOTRAJNIH KAZNI LIŠENJA SLOBODE I ALTERNATIVNIH KRIVIČNIH SANKCIJA

U okviru projekta „Sistem primjene kratkotrajnih kazni lišenja slobode i alternativnih kazni u Crnoj Gori“ sprovedeno je istraživanje prakse osnovnih sudova u Baru, Podgorici i Bijelom Polju i dijelu izricanja kratkotrajnih kazni lišenja slobode i alternativnih krivičnih sankcija. Dobijeni podaci su ukrštani sa ciljem utvrđivanja odnosa pojedinih krivičnih sankcija i njihove zastupljenosti u praksi navedenih sudova. Kao referentni u tabelama su istaknuti i podaci vezani za uslovni otpust i institut odloženog gonjenja koji ukazuju na učestalost primjene mjera koje su po svojoj prirodi alterantive kazni zatvora.

a) Broj građana/ki osuđenih na kaznu zatvora u trajanju preko šest mjeseci

Iz podataka navedenih u prvoj tabeli jasno je da za posmatrani period imamo opadanje broja izrečenih kazni zatvora preko šest mjeseci. Kako su posmatrani sudovi iz osnovne naležnosti, neophodno je napomenuti da se u ovom slučaju radi o kaznama zatvora u trajanju od šest mjeseci do deset godina. Dakle, navedenim brojkama nijesu obuhvaćene i kazne zatvora izrečene od strane viših sudova u Podgorici i Bijelom Polju. Prema ovim podacima, u posmatranim sudovima, broj osuđenih građana/ki na kaznu zatvora u trajanju preko šest mjeseci u 2014, u odnosu na 2012. godinu smanjio se za 27.9%.

	2012	2013	2014
Osnovni sud Podgorica	115	77	90
Osnovni sud Bijelo Polje	23	6	6
Osnovni sud Bar	27	43	23

Ukupno	165	126	119
---------------	-----	-----	-----

Tabela 1. Broj građana/ki osuđenih na kaznu zatvora u trajanju preko šest mjeseci

b) Broj građana/ki osuđenih na kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci

I u slučaju broja izrečenih kazni zatvora u trajanju do šest mjeseci, kao što je to i slučaj za kaznama preko šest mjeseci, zabilježen je pad. Ovaj pad u broju osuđenih lica na kaznu zatvora do šest mjeseci je u značajnoj mjeri veći, i u odnosu 2012-2014 godina on iznosi 43.7%.

Ukoliko napravimo korelaciju između broja građana/ki osuđenih na kaznu zatvora preko šest mjeseci i onih koji su osuđeni na kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci očigledno je da su u značajnoj mjeri zastupljenije kazne zatvora do šest mjeseci. Na novou 2014. godine broj ovih kazni zatvora je za 47.8% veći od izrečenih kazni zatvora preko šest mjeseci. Ovaj podatak je značajan sa aspekta prostora za zamjenu kazni zatvora do šest mjeseci sa alternativnim krivičnim sankcijama. No ovo može biti relativno, ukoliko se ima u vidu da je u nekim zemljama (Hrvatska) moguća zamjena kazne zatvora sa alternativnom krivičnom sankcijom moguća i u u slučaju kazne zatvora u trajanju do jedne godine.

U analizi smanjenja broja izrešenih kazni zatvora u trajanju do šest mjeseci posebnu korelaciju treba napraviti sa tendencijom izricanja alternativnih krivičnih sankcija i u kojoj mjeri postoji suprotno proporcijalno povećanje broja izrečenih alternativnih krivičnih sankcija.

	2012	2013	2014 ²⁰
Osnovni sud Podgorica	224	204	164
Osnovni sud Bijelo Polje	132	80	22
Osnovni sud Bar	49	59	42
Ukupno	405	343	228

Tabela 2. Broj građana/ki osuđenih na kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci

c) Broj građana/ki kojima je izrečena novčana kazna

²⁰ U 2014 godini obuhvaćeno je prvih jedanaest mjeseci

Statistički podaci ukazuju da i u slučaju novčanih kazni imamo trend opadanja i da je u periodu od prethodne tri godine, na nivou posmatranih sudova, došlo do značajnog smanjenja broja izrečenih novčanih kazni. U procentualnom smislu ovaj trend je sličan kao i kod kazne zatvora do šest mjeseci i iznosi 46.3% manji broj izrečenih novčanih kazni u 2014. godni u odnosu na broj izrečenih u 2012. godinu.

Međutim, kod novčane kazne kao alternativne kratkotrajnim kaznama zatvora, ovaj smanjeni broj izricanja ukazuje da u posmatranim sudovima da novčana kazna nije upotrebljavana kao alternativa kazni zatvora. Da bi to bio slučaj, smanjenje kazni zatvora do šest mjeseci (Tabela 2.) bi moralo rezultirati povećanjem broja izrečenih novčanih kazni, u određenom procentu.

	2012	2013	2014
Osnovni sud Podgorica	75	43	40
Osnovni sud Bijelo Polje	56	36	18
Osnovni sud Bar	3	9	13
Ukupno	134	88	72

Tabela 3. Broj građana/ki kojima je izrečena novčana kazna

d) Broj građana/ki kojima je izrečena alternativna sankcija rad u javnom interesu

Kao što je u dijelu kojim je obrađen normativni okvir konstatovano kazna rada u javnom interesu predstavlja relativno novu krivičnu sankciju. Istovremeno uspostavljanje Direkcije za uslovnu slobodu u čijoj je nadležnosti izvršenje ove krivične sankcije je u značajnoj mjeri kasnilo. Međutim, prednje navedni razlozi ne mogu biti opravdanje za nedovoljno izricanje kazne rad u javnom interesu. Propusti i kašnjenja u stvaranju uslova za izvršavanje ove alternativne krivične sankcije neminovno su uticale na sudove da izbjegavaju njihovo izricanje. Ovo sa razloga što bi izricanje iste, u nedostatku uslova za izvršenje, dovelo do zastrjelosti izvršenja.

U posmatranom periodu je došlo do povećanja broja izrečenih kazni rada u javnom interesu. Posebno treba istaći činjenicu da je u osnovni sudovima u Bijelom Polju i Podgorici došlo do značajnog povećanja u odnosu na prve dvije godine posmatranog perioda. Ovo se svakako može pripisati uspostavljanju Direkcije za uslovnu slobodu. Sa druge strane, ovo povećanje u apsolutnom smislu nije dovoljno i imajući u vidu stanje u Osnovnom sudu u Baru ukazuje da kazna rada u javnom interesu kao alternativa kazni zatvora još uvijek nije prepoznata od strane sudija u Crnoj Gori.

Konačno, u korelaciji sa smanjenjem broja izrečenih kazni zatvora možemo konstatovati da postoji određena povezanost sa povećanim brojem izrečenih kazni rada u javnom interesu. Ono što se ne može sa preciznošću utvrditi jeste, u kojoj mjeri je ustvari kazna rada u javnom interesu zamjena za novčanu kaznu. U određenim slučajevima opravdana je ova zamjena ali u sudskoj praksi prevashodno kazna rada u javnom interesu treba da bude alternativa kazni zatvora u trajanju do šest mjeseci. Ovo prije svega zbog odnosa pozitivnog-negativnog efekta ove dvije kazne na osuđeno lice i uticaja na stepen resocijalizacije i reintegracije u društvo.

	2012	2013	2014
Osnovni sud Podgorica	4	3	13
Osnovni sud Bijelo Polje	-	-	14 (sve kazne su izrečene kao samostalne kazne)
Osnovni sud Bar	-	-	-
Ukupno	4	3	27

Tabela br. 4. Broj građana/ki kojima je izrečena alternativna sankcija *rad u javnom interesu*

e) Broj izrečenih alternativnih sankcija *kućnog zatvora* (za 2013 i 2014. godinu)

Iz statistike koja slijedi jasno je da ova alternativna krivična sankcija predstavlja mrtvo slovo na papiru i da će vjerovatno, shodno iskustvu ranije predstavljenih alternativnih krivičnih sankcija, proteći

dosta vremena do njene implementacije u praksi. Nedostatak tehničkih sredstava i nedovoljni kapaciteti Direkcije za uslovnu slobodu uticali su da sudovi još uvijek ne izriču kaznu zatvora koja se izdržava u prostorijama za stanovanje. Isti ovi razlozi uticali da sudovi ne izriču i mjeru nadzora zabrana napuštanja stana. Individualizacija tretmana osuđenog lica neće biti moguća dok god ne bude moguća puna primjena svih zakonom popisanih alternativnih krivičnih sankcija, kao i bez kontinuiranog diversifikovanja alternativnih krivičnih sankcija uvođenjem novih vrsta i modaliteta istih.

	2012	2013	2014
Osnovni sud Podgorica	-	-	-
Osnovni sud Bijelo Polje	-	-	-
Osnovni sud Bar	-	-	-
Ukupno	-	-	-

Tabela br. 5 Broj izrečenih alternativnih sankcija *kućnog zatvora* (za 2013 i 2014. godinu)

f) Broj izrečenih mjera upozorenja uslovna osuda

Uslovna osuda je kroz istoriju bila najzastupljenija krivična sankcija u sudskoj praksi crnogorskih sudova, što potvrđuje i broj izrečenih uslovnih osuda u posmatranom periodu. Međutim, ono što je očigledno jeste da i kod ove krivične sankcije imamo trend opadanja. Dakle i kod ove alternativne krivične sankcije nemamo obrnuto proporcijonalno kretanje broja izricanju u odnosu na kratkoročne kazne zatvora, što bi prirodi stvari trebalo da se desi.

	2012	2013	2014
Osnovni sud Podgorica	767	602	505
Osnovni sud Bijelo Polje	125	136	90
Osnovni sud Bar	187	227	179
Ukupno	1079	965	774

Tabela br. 6 Broj izrečenih mjera upozorenja *uslovna osuda*

g) Broj izrečenih mjera upozorenja uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom

Sa aspekta individualizacije krivične sankcije bilo bi očekivano da u većoj mjeri budu izricane mjere upozorenja uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Međutim, to nije slučaj u sudskoj praksi posmatranih sudova. Noričito je upadljivi diskrepanca sa brojem izrečenih uslovnih osuda bez zaštitnog nadzora. Razlog ovakvom stanju u sudskoj praksi možemo tražiti u nedovoljnoj edukaciji sudija i potrebi podizanja svijesti o neophodnosti prilagođavanja krivičnih sankcija prema ličnosti osuđenika i okolnosti konkretnog slučaja. Takođe, analogno razlozima za neizricanje drugih alternativnih krivičnih sankcija jedan od razloga za sporadično izricanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom možemo tražiti u nedostatnim kapacitetima Direkcije za uslovnu slobodu ali i nepostojanje normativnih uslova za uključivanje probacione službe u krivični postupak kroz „procjenu rizika“ i stručnu pomoć sudovima.

	2012	2013	2014
Osnovni sud Podgorica	-	-	-
Osnovni sud Bijelo Polje	1	6	-
Osnovni sud Bar	-	-	-
Ukupno	1	6	-

Tabela br. 7 Broj izrečenih mjera upozorenja *uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom*

h) Broj izrečenih mjera upozorenja sudska opomena

Sudska opomena kao alternativa kratkotrajnim kaznama zatvora imala je trend porasta u posmatranom periodu. U relativnom smislu došlo je do značajnog porasta izricanja sudske opomene i to 78.6% u 2014. godini u odnosu na 2012. godinu. Posmatrajući sva tri suda, očigledna je neujednačenost sudske prakse gdje je u 2013 i 2014 godini u Osnovnom sudu u Baru izrečeno daleko najveći broj sudskih opomena u odnosu na druga dva posmatrana suda. Ukoliko na ovom nivou pravimo korelaciju sa drugim alternativnim krivičnim sankcijama, upadljivo je da

u 2013 i 2014. godini, u Osnovnom sudu u Baru nije izrečena niti jedna kazna rada u javnom interesu dok je sudka opomena izrečena 31, odnosno 34 puta. *Ove činjenice ukazuju da ne postoji jasna kaznena politika niti ujednačenost sudske prakse sudova u Crnoj Gori.*

	2012	2013	2014
Osnovni sud Podgorica	4	1	8
Osnovni sud Bijelo Polje	4	1	-
Osnovni sud Bar	1	31	34
Ukupno	9	33	42

Tabela br. 8 Broj izrečenih mjera upozorenja *sudska opomena*

i) Broj građana/ki kojima je izrečena mjera bezbjednosti uz kaznu zatvora do šest mjeseci, uslovnu osudu, sudsku opomenu

Podaci predstavljeni u ovoj tabeli takođe potvrđuju tezu ranije izrečenu a odnosi se na neujednačenost sudske prakse. U Osnovnom sudu u Bijelom polju u značajno većem broju predmeta izrečena je mjera bezbjednosti uz kaznu zatvora do šest mjeseci, uslovnu osudu i sudsku opomenu, nego što je to bio slučaj u druga dva posmatrana suda. Međutim, ova praksa sudova ukazuje i na klasičan pristup sudija individualizaciji odgovarajuće krivične sankcije pa veoma često posežu za mjerama bezbjednosti a skoro pa nikada za uslovnom osudom sa zaštitnim nadzorom.

	2012	2013	2014
Osnovni sud Podgorica	86	52	63
Osnovni sud Bijelo Polje	332	265	151
Osnovni sud Bar	10	23	11
Ukupno	428	340	225

Tabela br. 9 Broj građana/ki kojima je izrečena mjera bezbjednosti uz kaznu zatvora do šest mjeseci, uslovnu osudu, sudsku opomenu

j) Prikaz izrečenih krivičnih sankcija na nivou sva tri suda za period 2012 - 2014

Zbirnim prikazom izrečenih krivičnih sankcija na nivou posmatranih sudova jasno se ukazuje na neujednačenost u izricanju alternativnih krivičnih sankcija. Kao antipodi mogu se istaći uslovna osuda koja je izricana u procentu od 60/61% u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcijakao i kazne zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje koja, na nivou posmatranih osnovnih sudova, nije izrečena ni u jednom predmetu.

Evidentno je da je u posmatranom periodu smanjen broj ukupno izrečenih krivičnih sankcija za 30% ali da je procenat zastupljenosti svih krivičnih sankcija pa i alternativnih ostao na neznatno promijenjenom nivou, kada govorimo o procentualnom učešću u svim izrečenim krivičnim sankcijama na nivou svake od posmatrane godine.

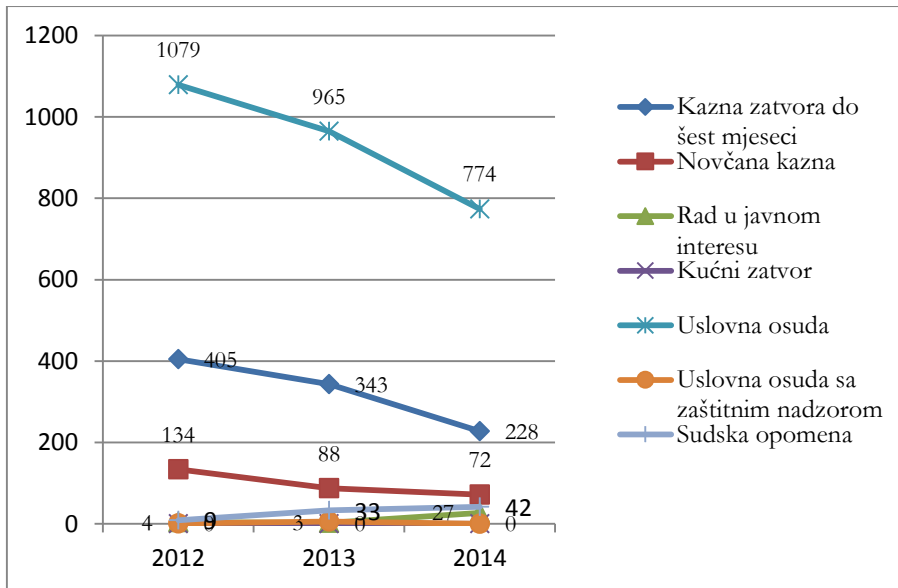
Iz ove činjenice može se zaključiti da je tendencija smanjena izricanja pojedinih krivičnih sankcija posledica ukupno manjeg broja izrečenih krivičnih sankcija, odnosno broja predmeta dovedenih do faze donošenja presude, a ne kao što bi to bilo poželjno zamjenom sa alternativnim krivičnim sankcijama.

Samim tim je upadljiva neujednačenost primjene svih krivičnih sankcija predviđenih Krivičnim zakonikom Crne Gore. Ovo potvrđuje i sagledavanje odnosa izricanja pojedinih alternativnih krivičnih sankcija. Pa prema tome, za period 2012. godine i na nivou posmatrana tri suda uslovna osuda je izrečena u procentu od 87.94%, dok sve druge alternativne krivične sankcije izrečene u svega 12.06% slučajeva. Za 2014 godinu ovaj donos je 84.59% izrečenih uslovnih osuda i 15.41% svih drugih alternativnih krivičnih sankcija. Pri tome je zastupljenost „novih“ alternativnih krivičnih sankcija, *kazne rada u javnom interesu i kazne zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje*, u 2012 i 2013. godini na nivo ispod 0.5%, a u 2014. godini na nivou od 2.95% u odnosu na sve druge alternativne krivične sankcije.

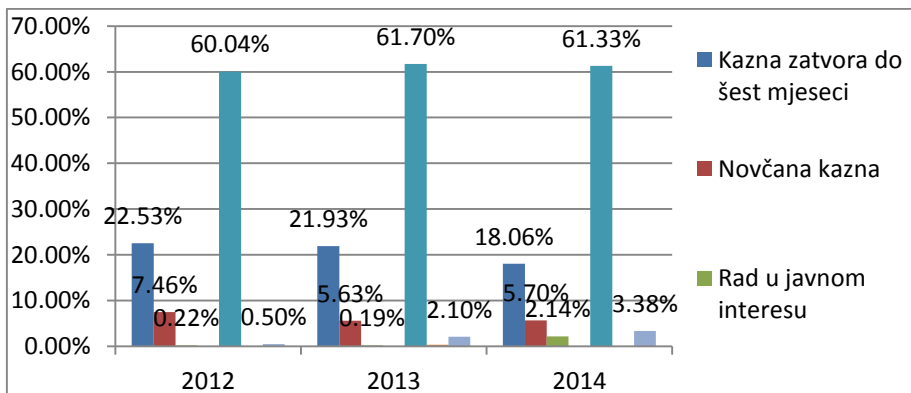
Sudovi u moraju početi sa individualizacijom krivičnih sankcija i njihovom prilagođavanju najboljim interesima resocijalizacije i reintegracije osuđenih lica. Takođe, nužno je uvesti „procjenu rizika“ od samog početka krivičnog postupka i na taj način usmjeravati tok postupka u pravcu kojim će se postići svrha vođenja istog ali i kažnjavanja okrivljenog nakon utvrđene odgovornosti.

	2012	2013	2014
Kazna zatvora preko šest mjeseci	165 / 9,18%	126 / 8,06%	119 / 9,43%
Kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci	405 / 22,53%	343 / 21,93%	228 / 18,06%
Novčana kazna	134 / 7,46%	88 / 5,63%	72 / 5,7%
Rad u javnom interesu	4 / 0,22%	3 / 0,19%	27 / 2,14%
Kućni zatvor	-	-	-
Uslovna osuda	1079 / 60,04%	965 / 61,7%	774 / 61,33%
Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom	1 / 0,06%	6 / 0,38%	-
Sudska opomena	9 / 0,5%	33 / 2,1%	42 / 3,38%
Ukupno izrečenih krivičnih sankcija	1797	1564	1262

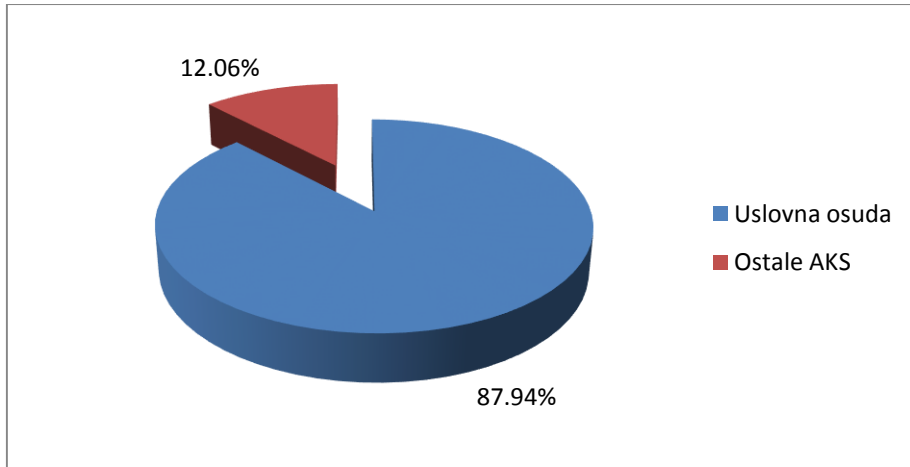
Tabela br. 10 Prikaz izrečenih krivičnih sankcija na nivou sva tri suda za period 2012 - 2014

Grafički prikaz izrečenih krivičnih sankcija na nivou sva tri suda za period 2012 - 2014

Procenat učešća u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcija

Alternativne krivične sankcije - odnos uslovne slobode i ostalih AKS – 2012. godine

k) Broj građana/ki kojima je odobren uslovni otpust

Uslovni otpust takođe predstavlja značajnu alternativu kazni zatvora i od posebnog značaja je učešće probacione službe u realizaciju istog. Komisija za uslovni otpust je odobrila značajan broj uslovnih otpusta, koji shodno Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija i sada Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu nijesu bili nadzirani od strane probacione službe.

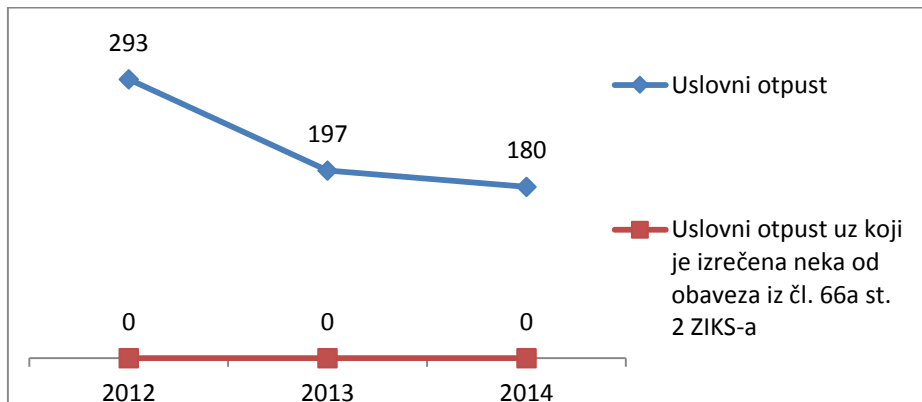
Ovakvo stanje u potpunosti gubi smisao uslovnog otpusta koji pretpostavlja određenu vrstu nadzora i provjere i svodi se na oprost dijela kazne zatvora. kao što je to slučaj i sa uslovnom osudom.

Samim tim, ne čudi činjenica prikazana u dijagramu koja slijedi, odnosno da u analizirane tri godine, Komisija za uslovni otpust niti u jednom slučaju nije utvrdila neku od posebnih obaveza iz člana 66a st. 2 ZIKS-a.

Uslovni otpust svakako treba koristiti kao korektivni mehanizam individualizacije kazne zatvora i stvaranja uslova za reintegraciju osuđenika, ali taj smisao ne treba da gubi na način što će se izricatibez jasnog cilja i tretmana nakon izlaska sa izdržavanja kazne zatvora.

2012	2013	2014
293	197	180

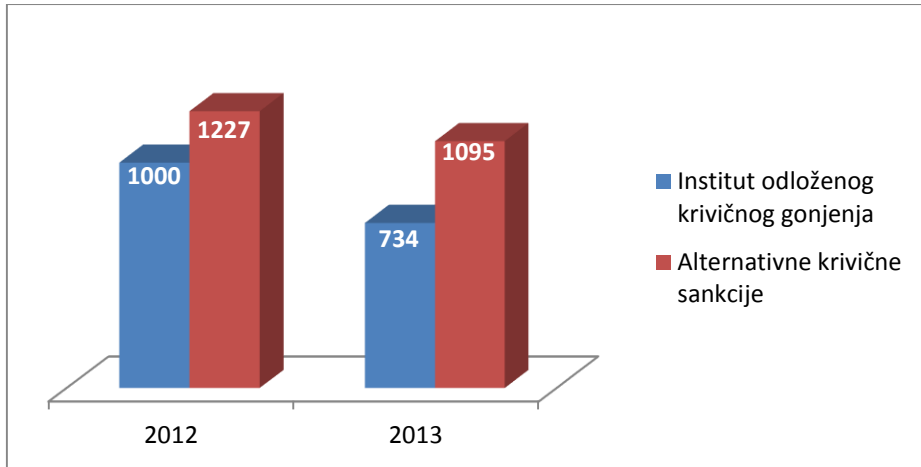
Tabela br. 11 Broj građana/ki kojima je odobren uslovni otpust

Uslovni otpust - sa i bez utvrđene obaveze iz člana 66 stav 2. ZIKS

I) Odnos broja krivičnih predmeta u kojima je primijenjen institut odloženog krivičnog gonjenja i izrečenih alternativnih krivičnih sankcija

U konačnom je bilo neophodno uporediti institut odloženog krivičnog gonjenja koji po svojoj prirodi ima užu primjenu od alternativnih krivičnih sankcija ali i istu svrhu, individualizaciju i humanizaciju kažnjavanja. Imajući u vidu navedeno očigledno je da državno tužilaštvo u značajnoj mjeri koristi alternativna rješenja, što nije slučaj sa sudom. Podatke prikazane u ovom dijagramu treba posmatrati kroz prizmu pretežne primjene uslovne osude od strane sudova.

Odnos broja krivičnih predmeta u kojima je primijenjen institut odloženog krivičnog gonjenja i izrečenih alternativnih krivičnih sankcija

4. ANALIZA EFIKASNOSTI KRATKOTRAJNIH KAZNI LIŠENJA SLOBODE I ALTERNATIVNIH KAZNI KROZ STEPEN RECIDIVIZMA I PROGRAMA REHABILITACIJE U TOKU I NAKON IZVRŠENJA KAZNE.

Usled nepostojanja sistema praćenja efektivnosti i efikasnosti krivičnih sankcija nije postojala mogućnost utvrđivanja u kojoj mjeri je prisutna stopa recidivizma kod lica osuđenih na kratkotrajne kazne lišenja slobode i alternativne krivične sankcije sa naglaskom na uslovnu osudu kao krivičnu sankciju sa najvećim posozokom učešća u ukupnom broju izrečenih krivičnih sankcija.

Kaznena evidencija koja je od 2014. godine u nadležnosti Ministarstva pravde, Direktorijata za izvršenje krivičnih sankcija vodi se na individualnoj osnovi i nije inkorporirana na operativni sistem baze podataka koja može pružiti podatke u odnosu na stepen recidivizma, odnosno efektivnosti pojedinih krivičnih sankcija.

Uslovi prethodno navedeni omogućavaju utvrđivanje recidivizma samo na individualnoj osnovi i to samo u onim slučajevima kada sudovi ili drugi državni organ ne zatraži izvod iz kaznene evidencije.

U tom smislu je neophodno obezbijediti uslove za vođenje posebne baze podataka u elektronskom zapisu koji će omogućiti utvrđivanje indikatora efektivnosti pojedinih krivičnih sankcija na godišnjem nivou. Na ovaj način bi se kontinuirano vršila analiza u uporedo djelovalo na stvaranje i poboljšanje uslova za djelotvornost sistema izvršenja krivičnih sankcija sa naglaskom na alternativne krivične sankcije.

5. ZAKLJUČCI I PREPORUKE:

- **Stvoriti normativne pretpostavke za učešće probacije (službe) u krivičnom postupku.**

Sistem probacije – rehabilitacije (u značajnoj mjeri se radi o sinonimima) ne može se ograničavati na penalni i postpenalni period. Za kvalitetnu rehabilitaciju od posebnog značaja je procjena rizika koja se mora

sprovoditi prije nego što držani tužilac donese odluku o pokretanju postupka i da li će isti okončati kroz načelo oportuniteta, diverzione metode ili započeti sa krivičnim postupkom.

Od posebnog značaja je upravo procjenu rizika, od strane probacione službe, vršiti na samom početku krivičnog gonjenja i na osnovu procjene usmjeravati dalji tok postupka kao i vrstu mjere ili sankcije koja će biti primijenjena. Svakako, probaciju treba jačati i u slučaju uslovnog otpusta i postpenalnom periodu.

- **Dalje jačati kapacitete Direkcije za uslovnu slobodu Ministarstva pravde Crne Gore.**

Imajući u vidu proširenu nadležnost Direkcije naročito u svijetlu Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu, nužno je unaprijediti ljudske i tehničke kapacitete Direkcije. Ovdje se ne misli samo na povećanje broja zaposlenih (što je svakako primarno) već i na promjenu organizacione strukture Direkcije u smislu decentralizacije. Direkcija za uslovnu slobodu nužno mora imati i područne jedinice na cijeloj teritoriji Crne Gore. Kako trenutno Direkcija funkcioniše sa prostorijama isključivo u Podgorici, uz nedovoljan broj kadra, nerealno je očekivati kvalitetno i efikasno funkcionisanje, posebno u smislu proširenih nadležnosti. Ovo podrazumijeva stvaranje prostornih, tehničkih ali i kadrovskih pretpostvaka na visokom nivou standarda da bi Direkcija ispunila svoju funkciju.

Nužno je i stvarati normativne i tehničke uslova za primjenu pojedinih alternativnih sankcija i mjera, čija je primjena usled nedostatka navedenih uslova onemogućena. Ovdje se prije svega misli na elektronski nadzor kako bi bilo moguće izvršenje kazne zatvora u prostorijama za stanovanje ali i sve ostale propisane alternativne krivične sankcije, čije izvršenje je u trenutnom stanju takođe krajnje otežano.

- **Uspostavljanje sveobuhvatne nadležnosti Direkcije za uslovnu slobodu.**

Nadležnost za izvršavanje pojedinih oblika alternativnih mjera, u zavisnosti od vrste postupka, organa koji ih izriče i njihove prirode, podijeljena je između državnog tužilaštva (kod odlaganja krivičnog postupka), policije (kod mjera nadzora u toku krivičnog postupka) i Direkcije (kod alternativnih krivičnih sankcija izrečenih od strane suda). Ovako podijeljena nadležnost predstavlja pogrešno rješenje kako sa aspekta kvaliteta realizacije utvrđenih alternativnih mjera/sankcija tako i sa aspekta racionalizacije resursa (kadrovskih, materijalnih, tehničkih...)

Kao što uporedna praksa (Holandija...) i međunarodni dokumenti ukazuju, nužno je uspostaviti punu nadležnost Direkcije za uslovnu slobodu za sve oblike alternativnih krivičnih mjera/sankcija bez obzira na organe koji ih određuje, postupka u kojem se određuju ili njihove prirode i svrhe.

Na ovaj način će se značajno povećati obim i vrste poslova Direkcije, što dodatno ukazuje na neophodnost uspostavljanja kvalitetnog institucionalnog okvira, sa svih aspekata.

- **Uspostavljanje većeg stepena saradnje i umreženosti institucija u postupku probacije.**

Diferentnost modela realizacije probacionih aktivnosti, ali i smisao rehabilitacije, često zahtijevaju uključivanje širokog broja subjektata ali i cjelokupne društvene zajednice. U tom smislu od posebnog značaja je uspostavljanje saradnja Direkcije sa drugim državnim organima, lokalnim samoupravama i organizacijama civilnog društva. Ova saradnja posebno dolazi do izražaja kod uslovnog otpusta ali i izvršenju kazne rada u javnom interesu.

Od posebnog je značaja uspostavljanje saradnje Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i Direkcije sa aspekta kvalitetne pripreme osuđenih lica za njihov izlazak, bilo da se radi o izdržanoj kazni ili uslovnom otpustu. Nužno je osuđena lica nekoliko mjeseci prije izlaska iz zatvora, kroz neposrednu saradnju ove dvije institucije, podvrgnuti posebnim tretmanima koji će im omogućiti što uspješniji izlazak. Ovo podrazumijeva različite aktivnosti, od procjene rizika, pa sledstveno tome i uspostavljanja

kontakata sa zajednicom u koju se osuđenik vraća, obezbjeđivanja uslova za zapošljavanje, stanovanje, liječenje, podršku, upoznavanja sa osobama iz Direkcije sa kojima će nakon izlaska biti u stalnoj komunikaciji, itd.

- **Veći stepen izricanja alterantivnih sankcija i mjera**

Kada govorimo o krivičnim djelima za koja su propisane kratkotrajne zatvorske kazne i za koje se mogu izreći alternativne sankcije i mjere jasno je da se u sudskoj praksi nedovoljno koriste alternativne sankcije i mjere, izuzev uslovne osude koja se najčešće izriče za ovu vrstu krivičnih djela.

Uz stvaranje adekvatnih normativnih i drugih uslova za primjenu alternativnih sankcija i mjera neophodno je u većoj mjeri izricati iste, naravno primjenjujući princip adekvatnosti krivične sankcije ili mjere u svakom konkretnom slučaju, a to sve na osnovu sprovedene procjene rizika.

U ovom smislu, treba nastaviti i kampanju prema privrednim subjektima i lokalnim samoupravama i uspostaviti sistem funkcionisanja sa subjektima u kojima se izvršava kazna rada u javnom interesu u smislu aktivnog praćenja i izvještavanja.

Od posebnog značaja je i kontinuirana edukacija svih subjekata involviranih u proces probacije, u najširem smislu, i na taj način doprinijeti adekvatnoj primjeni alternativnih sankcija i mjera.

- **Uspostavljanje sistema praćenja izvršenja alternativnih sankcija od strane Ombudsmana**

Primjenom alternativnih sankcija i mjera ne smiju se ugroziti osnovna ljudska prava i slobode i shodno njihovoj prirodi i svrsi neophodno je da se ova prava i slobode izdignu na veći nivo nego što je to bio slučaj sa klasičnim krivičnim sankcijama.

U tom smislu, od posebnog značaja je uspostavljanje sistema izvršenja alternativnih sankcija i mjera na način punog poštovanja i uvažavanja

dostojanstva ličnost lica koje izvršava alternativnu sankciju ili mjeru i njihove nediskriminacije, u skladu sa članom 5 i 6 Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu.

Kako bi izvršenje alternativnih sankcija i mjera ispunjavalo predviđene standard ljudskih prava i sloboda preporučuje se Ombudsmanu da intezivno prati izvršenje alternativnih krivičnih sankcija sa posebnim naglaskom na kaznu rada u javnom interesu, koja podrazumijeva saglasnost lica koje je izvršava kako u načelu tako i u vrsti rada koji treba izvršiti.

6. INDIKATORI ZA PRAĆENJE SISTEMA PRIMJENE KRATKOTRAJNIH KAZNI LIŠENJA SLOBODE I ALTERNATIVNIH KRIVIČNIH SANKCIJA U CRNOJ GORI

Indikatori koji su predstavljeni u ovom dijelu studije nastali su kao rezultata rada na projektu i pripremi metodologije za analizu sistema primjene kratkotrajnih kazni lišenja slobode i alternativama kazni u Crnoj Gori. Poseban motiv za potpuniju razradu indikatora za praćenje primjene kratkotrajnih kazni lišenja slobode i alternativnih krivičnih

sankcija jeste upravo činjenica i jedan od zaključaka same studije, da u Crnoj Gori ne postoji sistem kroz koji bise kontinuirano pratilo stanje u ovoj oblasti, kao i potreba za uspostavljanje ventralizovane baze podataka kroz koju bi na godišnjem nivou bili obrađivani predstavljeni indikatori.

Sami indikatori su praćeni metodologijom za prikupljanje podataka. Ova glava studije je organizovana na sledeći način: kriterijumi koji su korišćeni u izboru indikatora su objašnjeni u poglavlju 1, dok je u poglavlju 2 predstavljena lista predloženih indikatora, a za svaki indikator su pojašnjeni problemi (poglavlje 4) vezani za njihovo prikupljanje, tj. predložena metodologija za prikupljanje podataka o datom indikatoru (kao što su definicija, metod izračunavanja, izvor podataka, institucija koja je odgovorna za pružanje podataka i predloženi informacioni sistemi kao baza navedenih indikatora).

6.1. KRITERIJUMI KOJI SU KORIŠĆENI U IZBORU INDIKATORA

Indikatori predstavljeni u sklopu ove studije izrađeni su na osnovu kriterijuma a) zakonodavnog okvira i b) metodologije korištene tokom istraživanja na projektu. Prema tome, sledeći kriterijumi su korišćeni kao smjernice u izboru indikatora :

- Prvo, standardi, norme, odredbe, ii procedure koji su navedeni u Zakonu izvršenju krivičnih sankcija, Krivičnog zakonika i Zakona o izvršenju uslovne osude i kazne rada u javnom interesu“ (nacionalna dimenzija);
- Drugo, gdje je to bilo dostupno i opravdano, indikatori su opredijeljeni sa aspekta međunarodne uporedivosti ili odabrani iz postojećih lista koje su korišćene u zemljama članicama EU“ (međunarodna dimenzija);
- Treće, indikatori bi trebalo da budu formirani na osnovu koncepta samostalne i sveobuhvatne baze podataka, ali u isto vrijeme, trebalo bi :
 - da uzimaju u obzir državne prioritete (npr. recidivizam, smanjenje zatvorske populacije), alternativne mjere (diverzija), itd;

- da budu fokusirani na cjelokupni sistem krivičnog pravosuđa u Crnoj Gori, pošto probacija, po svojoj prirodi, svoje mjesto na nalazi isključivo nakon izricanja krivične sankcije već od prve radnje koja je izvršena prema potencijalnom izvršiocu;
- da budu izrađeni tako da se mogu izračunati u crnogorskom kontekstu, (odnosno da se računaju i u relativnim kategorijama, radi uporedivosti sa praksom drugih zemalja).
- da budu izrađeni tako da ih nadležni za izvršenje krivičnih sankcija u Crnoj Gori mogu ažurirati u budućnosti.

6.2. LISTA ODABRANIH INDIKATORA I METAPODATAKA

U ovom poglavlju predstavljani su predloženi indikatori sistema primjene kratkotrajnih kazni lišenja slobode i alternativama kazni u Crnoj Gori, sa metapodacima i metodologijom njihove primjene. Ima 15 kvantitativnih indikatora. Oni su navedeni, zajedno sa svojim definicijama, u Tabeli 1:

Tabela 1. Predloženih 20 indikatora sistema primjene kratkotrajnih kazni lišenja slobode i alternativama kazni lišenja slobode

	Indikator	Definicija	Izvor	Baza podataka
1.	Lica kojima je izrečena krivična sankcija	Broj građana/ki kojima je izrečena krivična sankcija, tokom perioda od 12 mjeseci.	Sudovi	PRIS/Posebna baza podataka
2.	Lica osuđena na kaznu zatvora do šest mjeseci	Broj/Procenat građana/ki osuđenih na kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci, tokom	Sudovi	PRIS/Posebna baza podataka

		perioda od 12 mjeseci.		
3.	Lica osuđena na kaznu zatvora preko šest mjeseci	Broj/Procenat građana/ki osuđenih na kaznu zatvora u trajanju preko šest mjeseci, tokom perioda od 12 mjeseci.	Sudovi	PRIS/Posebna baza podataka
4.	Alternativna sankcija – novčana kazna	Procenat građana/ki kojima je izrečena alternativna sankcija novčana kazna, tokom perioda od 12 mjeseci.	Sudovi	PRIS/Posebna baza podataka
5.	Alternativna mjera – Rad u javnom interesu	Procenat građana/ki kojima je izrečena alternativna sankcija rad u javnom interesu, tokom perioda od 12 mjeseci.	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
6.	Kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje (Kućni zatvor)	Procenat izrečenih alternativnih sankcija kućnog zatvora, tokom perioda od 12 mjeseci.	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
7.	Mjera upozorenja - Uslovna osuda	Procenat izrečenih Mjera upozorenja uslovna osuda,	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka

		tokom perioda od 12 mjeseci.		
8.	Mjera upozorenja - Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom	Procenat izrečenih Mjera upozorenja uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom, tokom perioda od 12 mjeseci.	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
9.	Mjera upozorenja - Sudska opomena	Procenat izrečenih mjera upozorenja sudska opomena, tokom perioda od 12 mjeseci.	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
10.	Mjere bezbjednosti	Broj građana/ki kojima je izrečena mjera bezbjednosti tokom perioda od 12 mjeseci.	Sudovi	PRIS/Posebna baza podataka
11.	Primjena mjere - Uslovni otpust	Broj/Procenat osuđenih lica na kaznu zatvora u trajanju do šest mjeseci otpuštenih na uslovni otpust, tokom perioda od 12 mjeseci.	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
12.	Stopa recidivizma kod građana/ki koji su ispunili alternativnu	Procenat građana/ki koji su ispunili alternativnu sankciju, a protiv kojih je podnijeta	Sudovi Državno tužilaštvo	PRIS/Posebna baza podataka

	sankciju	krivična prijava u narednih godinu dana		
13	Stopa recidivizma kod građana/ki kojima je izrečena kazna zatvora do šest mjeseci	Procenat građana/ki koji su izdržali kaznu zatvora do šest mjeseci, a protiv kojih je podnijeta krivična prijava u narednih godinu dana	Sudovi Uprava policije Državno tužilaštvo	PRIS/Posebna baza podataka
14	Stopa izricanja supletornog zatvora kod kršenja pravila o nenapuštanju prostorija za stanovanje	Procenat građana/ki kojima je kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama za stanovanje zamijenjena supletornim zatvorom	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
15	Stopa izricanja supletornog zatvora kod novčane kazne	Procenat građana/ki kojima je novčana kazna zamijenjena supletornim zatvorom	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
16	Stopa zamjene novčane kazne sa kaznom rada u javnom interesu	Procenat građana/ki kojima je novčana kazna zamijenjena kaznom rada u javnom interesu	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
17	Stopa izricanja supletornog	Procenat građana/ki	Sudovi Direkcija za	PRIS/Posebna

	zativa kod kazne rada u javnom interesu	kojima je izrečena kazna rada u javnom interesu zamijenjena supletornim zatvorom	uslovnu slobodu	baza podataka
18	Stopa opozivanja uslovnog otpusta	Procenat građana/ki kojima je opozvan uslovni otpust	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
19	Stopa opozivanja uslovne osude usled novoizvršenog krivičnog djela ili neispunjavanja obaveza	Procenat građana/ki kojima je opozvana uslovna osuda usled novoizvršenog krivičnog djela ili neispunjavanja obaveza	Sudovi Direkcija za uslovnu slobodu	PRIS/Posebna baza podataka
20	Diverzija krivičnog postupka	Broj sprovedenih diverzionih postupaka i izrečenih alternativnih mjera, tokom perioda od 12 mjeseci.	Državno tužilaštvo	PRIS/Posebna baza podataka

